

Archeologové odkrývají pozůstatky sovětského lágru. První oficiální výzkum vedou Češi

8.9.2026 - Andrea Čandová | Západočeská univerzita v Plzni

Vůbec první výzkum bývalého tábora Gulagu, včetně archeologického odkryvu, zahájili v těchto dnech v Kazachstánu čeští odborníci. Jde o společný projekt archeologů ze Západočeské univerzity v Plzni a organizace Gulag.cz. Takový výzkum dosud nebyl v žádné z postsovětských zemí možný.

Země, kde po desetiletí fungoval represivní sovětský režim, se poprvé otevírá komplexnímu archeologickému výzkumu Gulagu. V Kazachstánu v těchto dnech pracuje vědecký tým, který dokumentuje pozůstatky jednoho z táborů Stěplagu, kterým v letech 1948 až 1956 prošlo přes 20 tisíc převážně politických vězňů z Ukrajiny, Pobaltí a dalších zemí, včetně dvou desítek Čechoslováků. Na expedici ve vesnici Těrekty u města Žezkazgan spolupracují archeologové katedry archeologie Fakulty filozofické ZČU s organizací Gulag.cz, která se dokumentaci sovětských pracovních táborů věnuje už 15 let. Právě na její expedici z roku 2021 navazuje vůbec první archeologický výzkum Gulagu.

Tábor u vesnice Těrekty je podle odborníků výjimečný a vhodný pro výzkum tím, že se dochovaly stopy celého vězeňského komplexu. *„Našli jsme pozůstatky ženského tábora, mužský tábor s archeologickými reliktami i stojícími stavbami, celé městečko strážných a velitelství, kam se později nastěhovali lidé z nedaleké zaniklé vesnice. Dochovaly se také zbytky hospodářské zóny, kde věznění muži a ženy vykonávali otrocké práce, ale i zapomenutý hřbitov obětí,”* popsal vedoucí archeolog Pavel Vařeka z FF ZČU.

Lágr také podle jejich nových zjištění fungoval nejspíš mnohem déle, než se u táborů Stěplagu dosud uvádělo. *„Všechny odborné historické publikace hovoří o konci Stěplagu v roce 1956. Jenomže my jsme na místě našli skleněné lahve datované mezi lety 1959–1961,”* řekl Štěpán Černoušek, předseda organizace Gulag.cz.

Kromě samotné archeologické práce mohou výzkumníci vše ověřit u místních historiků a také u očitých svědků. Podařilo se jim vyzpovídat nejstaršího obyvatele vesnice, 78letého Mizambaje Bralina, který se do Těrekty přestěhoval v roce 1959. *„Ještě v té době zde podle něj stál ženský tábor plný vězenkyň z pobaltských zemí. To svědčí o tom, že podle archivních dokumentů byl sice Stěplag příkazem z Moskvy v roce 1956 zrušen jako oficiální struktura tohoto jména, ovšem ne všichni vězni byli propuštěni a mnohé tábory nejspíš ještě několik let dál fungovaly pod jinou administrativou, což se ale do historických knih čerpajících pouze z moskevských archivů, navíc psaných samotnými pachateli, už nedostalo,”* dodal Štěpán Černoušek. I to podle odborníků ukazuje důležitost polní práce na místě, které se do té doby nikdo nevěnoval.

Nekompromisní ostrahu táborů pak dokládají nalezené vystřelené nábojnice. *„Ty ženy tam drželi jako zvěř, nedovedu si představit, jak může nějaký muž vůbec vystřelit na ženu,”* řekl výzkumníkům Mizambaj Bralin. *„Kdybychom nenašli tohoto posledního pamětníka, nezbylo by nám než se o mnohém jen dohadovat. První nálezy a průzkum rozložení jednotlivých pozůstatků táborových budov vyvolaly celou řadu otázek, které nám pomohl upřesnit, stejně tak představy o životě v táboře,”* dodal Pavel Vařeka, podle něhož současný výzkum vnáší nové pohledy na podobu úplně poslední fáze existence systému stalinského Gulagu.

Expedice vyvolala v kazachstánských akademických kruzích velký zájem. Podílejí se na ní také kazašští historici z Žezkazganu, univerzity Buketova v Karagandě a archeologové z kazachstánského Margulanova archeologického ústavu, který zajišťuje oprávnění k archeologickému výzkumu. „V Rusku by obdobný výzkum v současnosti nebyl možný. Putinův režim se snaží vymazat historii Gulagu a sovětských represí z paměti i z veřejného prostoru a mnohé sovětské zločiny naopak obhájí. Kazachstán se tomuto výzkumu stále více otevírá a setkáváme se tu s velkou podporou a pochopením,“ uvedl Štěpán Černoušek.

„V Česku jsme zkoumali pozůstatky komunistických trestních pracovních táborů a táborů nucených prací na Jáchymovsku. Teď jsme se vydali do prostředí sovětského Gulagu. Jde o jedinečnou příležitost, neboť můžeme srovnat originál s kopií,“ uzavřel Pavel Vařeka. Expedice je součástí projektu Zdivočelá země. Zatímco archeologové ZČU se soustředí na odborný výzkum, Gulag.cz bude průběh expedice zaznamenávat mimo jiné i pro připravovaný dokumentární film a pro zpřístupnění výsledků v rámci virtuálního muzea Gulag Online.

Odkaz na kompletní fotogalerii a video z expedice (zdroj: Gulag.cz).

<https://info.zcu.cz/Archeologove-odkryvaji-pozustatky-sovetskeho-lagru--Prvni-oficialni-vyzkum-vedou-Cesi/clanek.jsp?id=9928>